

Hafsbad på Särö

Historisk beskrivning

Nedskrivit på skrivmaskin ca 1950. Bidragsgivare: D. Keiller

Kap. 6.

Hafsbad på Särö

Familjen Åkerman var, som redan nämnts, musikalisk, men vid anläggandet av en badort måste ju direktionen tänka inte bara på den andliga utan även på den lekanliga spisen. Anders Åkerman beslöt därför att i herrgården inrätta en badrestaurant, där redan första sommaren, år 1839, "mat serverades till middag och afton vid Table d'hôte mot 1 Rdr om dagen utan Brännvin, Liquerer och Dricksvaror, samt utan avdrag för enskilda mål eller dagar".

För badgästernas trevnad lät han även uppföra bostadshus, ett av de första var Skogshyddan, 300 meter öster om herrgården.

Alla älskar inte kallt vatten. Av denna anledning inköpte Åkerman ett varmbadhus, som hade sin plats vid Örgryte bäck, och flyttade det till dess nuvarande plats vid Skutehamnen på Särö. I anslutning till badhuset uppfördes en s.k. Gräfenbergsdusch med 22 fots fallhöjd, vilket sades vara mycket nyttigt mot huvudvärk och dålig blödcirkulation.

Damernas kallbadhus har alltsedan badortens början varit beläget vid Sandviken, nedanför Basängbacken. De första dambadhusen byggdes på slädar, som om våren släpades ut av oxspann och om hösten kastades tillbaka upp på stranden av stormarna. Sedemera byggdes de på stenkistor. Ända fram till början av detta sedel badade damerna under stora markiser, som firades ned till vattenbrynet, så att damernas liljevita behag ej skulle brännas av solen.

Särös första badsaison lockade 72 gäster, Trots svår konkurrens med Marstrand, Strömstad och Thorbrjörnsvikens Salt-sjöbad i Släps socken, för att inte nämna Alingsås Hålsobrunn, ökade antalet gäster för varje år.

Bland celebra badgäster under de första åren märktes "Vår fredjade Vetenskapsman Baron Jöns Jacob Berzelius" och professor Erik Gustaf Geijer, som båda år 1841 besökte ön. I slutet av samma årtionde bugade sig baddirektionen för Göta kanalbolagets ordförande, greve Baltzar von Platen, som med maka jämte tre barn och grevinnans höga föräldrar, lantmarskalken, friherre Carl de Geer med maka född Sprengtporten spred glans över badsocieteten. Grevinnan von Platen var ytterst förbindlig och nådig och uppvaktades på sin födelsedag av professorn och statsrådet Karl Johan Malmsten, som harangerade henne, förklädd till Näcken i vitt badlakan med tångkrans kring hjässan samt omgiven av en täck skara sjöjungfrur. Såsom tack för denna uppmärksamhet gav excellensen de Geer några dagar senare en stor fête, till vilken samtliga badgäster inviterats.

Under uppehållet på Särö bodde familjen von Platen och de Geer i det år 1845 uppförda Drottninghuset, som byggts till ett annonserat besök av änkedrottning Desidera. Samma år byggdes även de tre Paviljongerna, vilka fick de tids- typiska namnen Tro, Hopp och Kärlek.

Drottning Desideria besökte aldrig Särö, men den 21 juli 1857 anlände konung Oscar I till den ö, som alltsedan dess gästats av samtliga monarker av huset Bernadotte. Kungens hälsa hade då länge varit vacklande, och hans läkare ansåg att fem veckors vbadsejour skulle göra kungen gott. Monarken kom kanalsvägen med ångfartyget "Stockholm" och hälsades vid

sin ankomst till ön av en stor skara vitklädda damer, vilka strödde blommor för Majestätets fötter. Då han stödd på två kammarherrar, vacklade fram över landgången och ångbåtsbryggan, försökte den redan dödssjuka monarken, uppbyggande sina sista krafter, att vänligt nicka till badgästerna. I kungen sällskap befann sig hans gemål, drottning Josefine, samt deras barn, prinsessan Eugenia och prins August.

Kung Oscar kunde givetvis ej deltaga i sällskapslivet. Han inskränkte sig till att i sitt ekipage företaga promenader i Västerskog längs den väg som då anlagts.

Så mycket mer gladde sig barnen åt vistelsen på Särö. Till prinsessans förstövöiser hörde att stilla kvällar låta ro sig på Särövikens av en gammal fiskare. För honom sjöng hon små romantiska visor, vilka fiskaren sedan försökte återge för den andäktigt lyssnande ortsbefolkningen.

Den levnadsglade prins August förlustade sig med dans, punsch och fyrverkeri. Ofta uppträdde han klädd i sin vackra daldräkt med röda tofsar vid knäna. Det var han, som i sin egenskap av hertig av Dalarna, inspirerade damerna till det kull-mod som i femtio år härskade på Västkusten.

Förbindelserna med Särö var länge primitiva. De första badgästerna färdades med häst och vagn till och från staden. Ungherrarna företog ofta resan ridande. År 1839 öppnades sjökommunikation på Särö, med det träbyggda ångfartyget "Göta Elf" insattes på turen. Första sommaren inskränkte sig trafikledningen till söndagsresor, som dock endast företogs om vädret var vackert och tillräckligt stort

antal passagerare anmälde sig. År 1866 utökades sjöförbindelserna med Särö så tillvida att båt avgick från Göteborg varannan dag kl 6 e.m. och från Särö påföljande morgon kl 7.30. År 1871 insattes ångfartyget "Näcken" på Särö-traden. Kaptenen hette Clase och tillhörde en Onsalafamilj som blev bosatt på ön.

I juli 1865 besökte den världsbekända sångerskan Kristina Nilsson Särö för att där gästa sina vänner. Följande år inträffade åter prins August på ön nu ledsagd av sin gemål prinsessan Teresia av Sachsen Altenburg. Det höga paret tog in i Skogshyddan. Prinsen, som trots sin rang inom Kongl. Skärgårdsartilleriet ej älskade havet, hade från Stockholm medfört hästar och vagnar med vilka färden företogs ut till Särö. När de dammiga ekipagen i solnedgången stannade framför Skogshyddan uppstod en sextett ur Kongl. Kronobergs regemente folksången och 36 vitklädda flickor strödde blommor för prinsparets fötter. När August så den 24 augusti fyllde 25 år, blev han föremål för anslående hyllningar. Dagen började med uppvaktning av ungdomar i daldräkter och avslutades med supé, fyrverkeri och mässingemusik, utförd av Kongl. Kronobergs regements musikkår.

År 1871 fick Särö mottaga ett nytt kungabesök, då Karl XV anlände dit och tog in i Skogshyddan. Liksom Oscar I:s var kung Karls hälsa undergrävd, då han uppsökte den hälsosamma ön. Läkarna hyste dock förhoppningar om att hans sjukdom skulle kunna lindras av kalla bad. Redan dagen efter ankomsten började därför kung Karl en bad- och brunnskur under ledning av den kunnige dr Forsenius. Kungen fann sig tåligt i behandlingen men visade dock motvilja för de kalla och

hårda duscharna från Gräfenbergaren. Så mycket bättre trivdes han i det gröna, i all synnerhet vid delikata frukostar serverade i skuggan av de höga träden utanför Skogshyddan. Kungen var vanligen klädd i ljusgrå sommarkostym, blårandig skjorta och på huvudet en grå skottemössa med långa svarta sidenband i nacken.

I kungens sällskap under vistelsen på ön sågs ofta herr James Däckson med maka, född Willderding, samt deras tvenne döttrar, den ena gift med Olof Wijk, samt sonen James Fredrik, som skulle göra sig känd som stor vin- och hästkännare. Som närmaste granne i Drottninghuset bodde grosshandlaren och riksdagsmannen Carl Kjellberg med fru född Arnoldsson. Döttrarna Ingeborg och Hildegard, jämte deras väninna, Mina Evers, blev föremål för en smickrande uppmärksamhet av Kung Karl, som glädde dem med små tillfällighetspoem av öm och vänskaplig natur, vilka han egenhändigt och prydligt illuminerade. Flickorna blev i sinom tid gifta med disponent William Gibson, grosshandlare Harald Sternhagen och grosshandlare James Hammarberg. De blev ytterst charmanta och imponerande gamla damer i svart siden, omgivna av en talrik skara barn, barnbarn och barnbarnsbarn.

Man får väl här säga några ord om "de gamla familjerna" som är en för Särö så karkatäristisk företeelse. De har känt och på många vis varit besläktade med varandra sedan fyra, fem generationer och för varje år dyker det upp en ny kull på ön.

Med utgångspunkt från Skogshyddan kan nämnas, att den nu ägs av en av kung Gustafs äldsta tennispartners, förutvarande sändebudet i Washington, Wollmar Boström, och hans

maka Gertrud, barnbarn till Gunnar Wennerberg.

James Dickson, som så ofta sägs i kung Karls sällskap, tillhörde en skotsk familj, som blev banbrytande för svensk träexport. Den första Dickson i Sverige, Robert, född 1782, bildade med sin bror James firman James Dickson Co. Familjens verksamhet blev av utomordentlig betydelse för Göteborg, och till staden har de donerat åtskilliga miljoner. James Dicksons maka, född Willerding, tillhörde även en gammal Säröfamilj, vars främsta representant av i dag är den lika kvicka som paranta generalskan Ellen Gadd, gift med generalen och kabinettskammarherren Sture Gadd, Generalskans morfar var den välkände O.P. Andersson, om vilken hon berättar att han vid ett tillfälle sade:

"Mina barn, det är en avsevärd skillnad att börja spara på den första och på den andra miljonen."

Familjen Kjellberg, som bodde i Drottninghuset, är en av Göteborgs äldsta patricierfamiljer. År 1779 bildades handelsfirman Jonas Kjellberg och Co. Om detta handelshus djupt rotade förtroende finnes det en ganska karkaktäristisk historia.

En dag kom några bönder och ville ta ut sina pengar. Chefen såg fundersamt på dem och frågade:

-Har jag förlorat förtroendet?

-Nej, gubevars, svarade gubbarna, Kjellbergarna ä allt lika säkra som e bank, men si vi skulle te ä bygga.

Familjen Kjellberg representeras i dag på Särö av den krocketspelande fru Wally Westin samt av svenske tennismästaren, 1918, disponent Nils Åhlund.

Gibson, Sternhagen och Hammarberg har befolkat Ön, liksom sjöfararfamiljerna Broström, Jansson och Jonsson. Bratt och Ekman, Keiller och Krafft, Westerberg, Wachtmeister

Helling, Lyon, Mark och Röhss, blott för att nämna några namn, har bortåt ett århundrade hört till Bernadotternas Särö-vänner och alla har de något samband med Göteborgs historia.

På 1860-talet förde sålunda Axel Broström en slup på Göteb kanal, därefter köpte han Vändersgaleasen "Mathilda". Så småningom köpte han flera båtar. Det spelade för honom ingen roll, om det var gamla skorvar, bara maskineriet var perfekt. Så slog han sig ned i Göteborg och öppnade ett anspråklöst rederi-kontor i Luntanu. Han var en rikt begåvad natur och hans son, Dan, hade samma goda huvud. Axel Broström o. Son blev Nordens största rederi. Under första världskriget blev Dan Broström chef för sjöfartsdepartementet, inte sedan Östersjön var ett svenskt innanhav hade det setat en så duglig man på den taburetten. Som hans livsverk lever ännu Svenska Ostasiatiska kompaniet och Svenska Amerika-Mexico-Linjen. Hans son, Dan Axel, har sitt sommarhem på Särö.

Familjen Ekman har alltsedan 1600-talet varit en av de förnämsta i Göteborg och få familjer i detta land kan visa på en så lång rad av goda huvuden. Göteborgs välstånd kan i icke ringa mån tillskrivas familjen Ekmans arbetsamhet. Handel och sjöfart har varit deras förnämsta verksamhet, men begåvningarna har även räckt till för att producera metallurger, hydrografer, oceanografer och en lång rad riksdagsmän. Även Familjen Ekman hör till urinvånarna på Särö, där Oscar och John Ekman ägde villor under Karl XV:s glada dagar.

Slutligen måste här även familjen Wijk nämnas, på tal om Särö och Göteborg. Den första av släkten som gjorde sig gällande var Olof Wijk d.ä. Han föddes år 1786 i ett enkelt sjömanshem på Hisingen. Namnet hade fadern, sjökapten Erik Wijk, tagit efter den lilla bukten, som här skär in i landet och som benämnes Vika. Han blev en av Göteborgs märkligaste män. Till de många företag han genomförde hör nydaningen av Göteborgs hamn, som då slammats upp så att större fartyg inte kunde komma upp till staden utan måste ankra vid Klippan. Göteborg var hans ögonsten. Han byggde badhus, ivrade för den nya gasbelysningen och förskönade staden. De lummiga alleerna är hans verk. Han var gift med den vackra, både å huvudets och hjärtats vägnar rikt utrustade, Hilda Virginia Prytz, till vilken Elias Tegnér, Bernhard von Beskow och C.G. Brinkman strängt sina lyrer. Till deras avkomlingar på Särö hör i dag Erik Wijk, verkställande direktör i Svenska Amerika Linjen, samt prinsessan Elsa Bernadotte.

Sport och spel har städse hört till förströelserna på Ön. Kabinettshammarherre James Keiller minns, hur han som pojke på 1870-talet spelade cricket på ängen vid ingången till Västerskog. År 1879 hemfördes den första lawn-tennisattiraljen av J.A. Westerberg och ungdomarna fann stort nöje i den nya sporten. De anade dock ej då, att detta spel i mer än ett halvt sekel skulle locka kung Gustav att regelbundet besöka Särö.

Även om tennis har varit den sport, som i första hand har dragit uppmärksamheten till Särö, är dock segelsporten lika gammal och uppskattad på Ön.

Öns skärgård är intressant och omväxlande, men inte alldeles ofarlig att navigera i. Varje års stora evenemang är den av Särö Båtklubb anordnade tävlingen om Konung Gustaf V:s vandringspris. Till klubbens tioårsjubileum sommaren 1935 skänkte nämligen konungen ett ståtligt vandringspris, om vilket Särö:s juniorer kommer att få tävla i all framtid. Att få sitt och båtens namn ingraverat i pokalen är en stolt utmärkelse för segraren.